

О. А. Шатило,
аспірант кафедри економічної політики, Національна академія
державного управління при Президентіві України

НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ: ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Проаналізовано обсяги іноземних інвестицій, спрямованих на впровадження інновацій. Визначено, що фінансування інноваційної діяльності є недостатнім. Наведено пропозиції щодо активізації внутрішніх джерел фінансового забезпечення інновацій.

In the article explored sources of the financial providing of innovative activity are in Ukraine. Also under analyses foreign investment are to the sphere of innovation improving. Certainly volumes of financing of innovative activity are insufficient. Suggestions are resulted in relation to the ways of activation of internal sources innovations financing.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, технологічні парки, іноземні інвестиції, національні економічні інтереси.

Key words: innovations, innovative activity, technological parks, foreign investments, national economic interests.

ВСТУП

Зі здобуттям незалежності України активно долучилась до світових глобалізаційних процесів, і в тому числі в економічній сфері. Після розпаду Радянського Союзу наша держава мала чи не найкращі стартові позиції з-поміж усіх "побратимів" та країн соціалістичного табору, щоб зробити вирішальний стрибок від індустріальної до постіндустріальної системи. Для цього необхідно було б, до речі, як і сьогодні, злагоджена робота законодавчої та виконавчої гілок влади в напрямі реалізації цілеспрямованої політики з впровадження новітніх технологій у виробництво, а головне — забезпечення постійної керованості внутрішньоекономічних процесів. Окрім того, у нас була налагоджена система зв'язку між наукою і виробництвом — основний чинник для забезпечення технологічного оновлення усієї господарської системи країни, а також науковий потенціал, який працював на потреби всього Радянського Союзу [8, с. 4]. Однак, обрана Україною

ліберально-орієнтована модель економічної організації, що вже довела свою неспроможність під час Великої депресії початку 30-х років ХХ століття, в черговий раз виявилась недієвою, але цього разу при здійсненні перехідних трансформацій економічної системи. Відтак, після вісімнадцяти років реформ та ринкових перетворень, на сьогодні ми не досягли навіть тих показників, які були на старті. Світова економічна криза лише актуалізувала необхідність зміни поглядів щодо стратегії та методів досягнення поставлених завдань з докорінного оновлення національної економіки, та переходу її на інноваційну модель розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Питання забезпечення національних економічних інтересів в інноваційно-інвестиційній сфері вивчені у працях вітчизняних дослідників Б. Данилишина, В. Гейця, В. Шлемка, Г. Пухтаєвич, Г. Ситника, І. Розпутенка, М. Гамана, М. Єрмошенка, О. Барановського, О. Власюка, П. Іващенко,

Я. Жаліла; зарубіжних Дж. Клайна, Ч. Поше, С. Краснера та інших. У дослідженнях зазначених авторів розкриваються питання становлення національних економічних інтересів (далі — НЕІ), зокрема і в інноваційно-інвестиційній сфері, механізми їх впровадження та захисту. Наводяться класифікації НЕІ, загрози економічній безпеці та її індикатори, проводиться оцінка стану економічної безпеки.

Практично в кожній сфері діяльності є чимало проблемних питань. Так, в переважній більшості публікацій питання забезпечення національних економічних інтересів у інноваційно-інвестиційній сфері розглядається крізь призму залучення іноземних інвестицій, тим самим пов'язуючи можливість технологічного оновлення національної економіки з фінансовими джерелами та інноваціями ззовні.

Метою публікації є проведення аналізу внутрішніх ресурсів, фінансових та наукових, для забезпечення розвитку національних інновацій, а також місце і роль іноземних інвесторів у зазначеному процесі.

Предметом дослідження виступають фінансово-економічні та науково-технічні механізми інноваційно-інвестиційної діяльності в контексті забезпечення національних економічних інтересів, об'єктом — інноваційно-інвестиційна діяльність.

РЕЗУЛЬТАТИ

Необхідність докорінного оновлення національної економіки є доведеним фактом. Зазначене питання піднімається на всіх ланках державного управління і науковою спільнотою, розбіжності поглядів існують лише в механізмах реалізації інноваційних перетворень. Відповідно створено розгалужену нормативно-правову базу в інноваційній сфері, яка налічує більше ніж 1000 актів різного рівня. Так, в преамбулі до Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" визначено, що метою Закону є створення правової бази для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технологічного оновлення виробництва та сфери послуг у країні, забезпечення внутрішнього ринку конкурентною наукоємною продукцією та виходу з нею на світовий ринок [1]. У пункті 2.2 Указу Президента України "Про стратегію національної безпеки України" визначено, що стан економічної безпеки залишається складним внаслідок дії низки викликів та загроз, зумовлених: нестійким економічним зростанням та його надмірною залежністю від зовнішніх чинників; збереженням структурних деформацій у національній економіці, неефективністю використання матеріальних ресурсів, зокрема енергетичних, переважанням галузей з невеликою часткою доданої вартості, що спричиняє низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції тощо. У пункті 3.3 за-

Таблиця 1. Джерела фінансування інновацій в Україні

Джерела фінансування	роки					
	2006	% до 2005	2007	% до 2006	2008	% до 2007
Всього, млн грн: в тому числі	6160,0	107,1	10850,9	176,1	11994,2	110,5
Власні кошти підприємств	5211,4	103,3	7999,6	153,5	7264,0	90,8
Кошти державного бюджету	114,4	407,1	144,8	126,6	336,9	232,7
Кошти іноземних інвесторів	176,2	111,6	321,8	182,6	115,4	35,9
Інші джерела фінансування	658,0	126,5	2384,7	362,4	4277,9	179,4

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності: Збірник стат.

даного Указу зазначено, що забезпечення стратегічних пріоритетів національної безпеки неможливе без здійснення структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Серед іншого, об'єктом пріоритетної уваги держави має стати активізація інноваційних процесів у освітній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційній галузях, які в сукупності формують інфраструктуру економіки знань — основу майбутньої конкурентоспроможності України у глобалізованому світі [2].

Світова економічна криза, яка надзвичайно болісно вдарила по Україні, пришвидшила процеси пошуку рішень для забезпечення технологічного оновлення і, як наслідок, стійкого економічного зростання на інноваційній основі. Відтак, 17 червня 2009 року у Верховній Раді України відбулись Парламентські слухання "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів", де піднімалися питання сучасного стану економіки України та перспектив її оновлення. Зокрема, питання фінансового забезпечення інноваційних трансформацій піднімалось у доповіді віцепрезидента Національної академії наук В. Гейця, де серед всього іншого зазначалось, що на сьогодні населення акумулювало готівкою біля 60 млрд дол. США, а в тьшовому обороті обертається більше 80 млрд дол. США [8, с. 25]. На наше глибоке переконання, за умов належної інституційної організації вітчизняного фінансового ринку, зокрема розгортання діяльності недержавних пенсійних фондів, значну частину зазначених коштів можна буде включити до активного господарського обігу та зосередити на середньо- і довгостроковому фінансуванні інноваційних перетворень.

У працях багатьох вітчизняних дослідників залучення фінансових ресурсів іноземних інвесторів, як і трансфер технологій з-за кордону, визначається як основне джерело забезпечення розвитку національної економіки, в тому числі і її технологічного оновлення. Ми не можемо погодитись з такими твердженнями. Аналіз статистичних даних джерел фінансування інноваційної діяльності

в Україні свідчить (табл.1), що кошти іноземних інвесторів займають мізерну частину у структурі фінансування технологічних інновацій в Україні: в 2006 р. — 2,9% від загального обсягу, в 2007 р. — 3,0%, в 2008 р. — 1,0%. Основними ж джерелами фінансування є власні кошти підприємств, що склали: 2006 р. — 84,6%, 2007 р. — 73,7%, 2008 — 60,6% від валового. Крім того, активізувалась державна фінансова підтримка інновацій, яка виросла в загальній структурі з 1,9% в 2006 р., до 2,8% в 2008 р.

Однак, на наше глибоке переконання, навіть за умови, що рівень іноземних інвестицій на фінансування інновацій буде достатньо високим, це не дозволить докорінно оновити вітчизняну економіку, оскільки іноземний інвестор розміщує свої активи відповідно до економічної доцільності, а провадити дослідження і впроваджувати новітні технології в Україні є недоцільним у зв'язку з наявністю значних незавантажених потужностей, можливістю використання імпортованої застарілої, але перевіреної технології, та відсутністю однозначної державної політики в зазначеній сфері.

Стратегія поведінки транснаціональної корпорації на світовому ринку технологій стосовно незалежних фірм і країн визначається життєвим циклом технології: 1 етап — продаж готової продукції, зробленої за новою технологією; 2 етап — технологічний обмін супроводжується або здійснюється у формі прямих закордонних інвестицій; 3 етап — чисте ліцензування. Саме тому новітні технології в основному використовуються в країні базування, а по мірі їх застарівання передаються у філії і далі продаються за кордон у вигляді ліцензій [9]. Отож, орієнтуючись на залучення іноземних науково-технічних досягнень, ми завжди будемо значно відставати у технологічному розвитку.

Відтак, на нашу думку, чи не єдиною можливістю активізувати процеси з докорінного технологічного оновлення української економіки є залучення внутрішніх фінансових резервів на наукові дослідження та подальшу комерціалізацію і впровадження їх результатів у виробництво. Тим більше, що нам вдалося значною мірою зберегти потенціал вітчизняної науки (табл. 2).

Аналіз наведених даних свідчить, що в Україні у 2008 р. кількість наукових кадрів порівняно з 1991 р. зменшилась більш ніж у 3 рази, що не може не турбувати, обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт також скоротився з більш ніж 3% від валового внутрішнього продукту (далі — ВВП) в 1990 р., до речі, такі ж показники мали тоді найрозвинутіші країни світу: Японія, США, Німеччина, Франція, Велика Британія [8, с. 4], до 0,9% у 2008 р. Однак кількість науково-дослідних організацій не лише не скоротилась, а й навіть трохи зростала, що свідчить про збереження бази вітчизняної науки.

Отож, попередньо можна резюмувати, що в Україні є науковий потенціал для здійснення технологічного стрибка. Тому наступним питанням без відповіді, на яке неможливо налагодити роботу ланцюга "винахід — технологія — виробництво", є джерела фінансування та забезпечення зв'язку між винаходом та його виробничим застосуванням у вигляді інновації. Як вже зазначалось, внутрішній незадіяний фінансовий потенціал України складає близько 140 млрд дол. США, з них "на руках" у населення знаходиться близько 60 млрд дол. США, відтак, необхідно розробити механізм їх залучення до фінансування інноваційної діяльності в Україні. Однією з альтернатив є розвиток вітчизняної системи недержавних (далі — НПФ) і державних (крім Пенсійного фонду України) пенсійних фондів. На даний час діяльність НПФ в Україні є не досить поширеною. Так, станом на кінець вересня 2007 року сумарні активи вітчизняних НПФ становили 213,4 млн грн., з початку року зростання відбулось більш ніж на 60% [6]. Відтак, обсяг коштів, акумульованих недержавними пенсійними фондами є незначним, однак за умови подальшого удосконалення правової основи їх діяльності, формування позитивного іміджу у населення та розширення переліку надаваних послуг НПФ можуть перетворитись на потужне джерело довгострокового, що дуже важливо, фінансування інновацій. Іншою альтернативою розмороження незадіяних фінансових активів є створення інвестиційних фондів, зокрема правові основи їх діяльності визначені в проектах Законів України "Про венчурні фонди інноваційного розвитку" та "Про венчурні інвестиційні компанії" [6], а також стимулювання довгострокового банківського кредитування інноваційної діяльності. Для прикладу: комерційними банками в Україні на кінець 2008 року надано кредитів підприємствам у розмірі 443,7 млрд грн., з них лише 11,3% — довгострокові (понад 5 років) [10].

Окрім внутрішніх, існують і незадіяні зовнішні джерела фінансування інноваційних перетворень — це кошти, вивезені з України у формі іноземних інвестицій, або ж нелегальними каналами. Щодо доцільності прямих іноземних інвестицій, направлених з

Україні до країн світу, існує декілька підходів. Один з них: прямі іноземні інвестиції з України дають можливість вітчизняним суб'єктам господарювання, що їх інвестують, розширювати власну присутність на зовнішніх ринках, проводити горизонтальну або ж вертикальну інтеграцію за участю іноземних підприємств, отримати доступ до дешевшої або ж дефіцитної на внутрішньому ринку сировини тощо. Ми повністю підтримуємо таких підхід. Однак реалії здійснення інвестування українськими агентами виглядають наступним чином: станом на 1.01.09 р. з України у формі прямих іноземних інвестицій вивезено 6198,6 млн дол. США, з яких 94% (5826,1 млн дол. США) направлено на Кіпр, де знаходиться одна з офшорних зон. В структурі наведених інвестицій, спрямованих на Кіпр 91,4% (5324,6 млн дол. США) складають кошти, спрямовані в сферу операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям [7], тобто, посуті, законсервованих до кращих часів. І це мова йде лише про офіційні обсяги. За даними, наведеними дослідницею С. Шумською, обсяги нелегально вивезеного капіталу з України складають до 58,1 млрд дол. США, і це лише за період з 2000 по 2007 рр.

Відтак, реальний обсяг вивезеного капіталу, враховуючи період "хижацького капіталізму" початку і середини 1990-х рр. може збільшитись у рази. Саме тому, на нашу думку, інвестори, які мають більш ніж достатні фінансові ресурси вже знаходяться в Україні, отож, нам необхідно на даному етапі лише активізувати зазначене джерело. Цей шлях забезпечує низку переваг, а саме: кошти, які надійдуть до України у формі прямих іноземних інвестицій скоріше за все через певний час перетворяться на внутрішні фінансові ресурси національної економіки; підприємства, що створюватимуться або ж викуповуватимуться зі згаданих джерел, не будуть частиною іноземної корпорації. Тож, щоб жити в ринковому середовищі, вони конкуруватимуть з іноземними компаніями на внутрішньому, а в перспективі і на світовому ринку, а тому будуть прагнути до здобуття переваг шляхом всебічного технологічного оновлення; створення зазначених підприємств дасть потужний стимул до активізації вітчизняних наукових досліджень, з огляду на особливості міжнародного трансферу технологій, які описувались вище; будуть зменшені можливі загрози "захоплення" вітчизняного ринку іноземними компаніями, що зумовлять непередбачувані не лише економічні, а і політичні наслідки, відтак — відстоїть національні інтереси; зросте рівень податкових надходжень до бюджету тощо.

Важливим інструментом, за допомогою якого можна забезпечити зв'язок науки з виробництвом є діяльність технологічних парків. На даний час результати їх роботи не є разючими. Так, за даними Державного комітету статистики України, витрати

Таблиця 2. Науковий потенціал України

Кількість	роки			
	1991	2006	2007	2008
Організації, які виконують наукові дослідження й розробки	1344	1452	1404	1378
Чисельність науковців, осіб	295010	100245	96820	94138
Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, млн грн	-	5354,6	6700,7	8538,9

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. збірник, [2007].

на наукові дослідження в межах реалізації проектів технологічних парків у 2007 р. склали 24,5 млн грн., обсяг реалізованої промислової продукції в 2007 р. склав 720,7 млрд грн. [7], відтак, частка технопарків у загальному обсязі реалізації склали 0,4%. Однак, на нашу думку, їх діяльність, за належної уваги з боку держави та підвищення рівня інвестицій, стане локомотивом технологічного оновлення вітчизняної економіки.

Отож, для забезпечення національної економіки інвестиціями, що можуть бути спрямовані на інноваційну діяльність, зовсім не обов'язково переконувати потенційних інвесторів із США, Великої Британії, Франції або ж будь-якої іншої країни світу щодо сприятливості українського ринку для вкладання коштів, необхідно, перш за все, переконати самих українців та вітчизняні фінансово-промислові кола в цьому. Відтак, в процесі реалізації зазначених рішень зовсім недопустимо робити заяви на найвищому державному рівні щодо необхідності націоналізації 30, 300, або ж 3000 підприємств. Внутрішньополітична стабільність та спадковість економічного курсу, цілеспрямоване проведення реформ, домінування національних, в тому числі й економічних інтересів над особистими уподобаннями — ось запорука підвищення рівня внутрішнього та зовнішнього інвестування, технологічного оновлення національної економіки та забезпечення її стійкого розвитку.

ВИСНОВКИ

Тож, в процесі дослідження встановлено, що Україна має достатні власні фінансові та наукові ресурси, сформовану нормативно-правову основу для забезпечення розвитку новітніх технологій та впровадження їх у виробництво. Локомотивом зазначеного процесу має стати діяльність вітчизняних технологічних парків, яка на даний час є незадовільною. Крім того, показано надзвичайно низьку активність іноземних інвесторів з розробки та впровадження інновацій на вітчизняному ринку та недоцільність в подальшому розширення їх присутності. Також запропоновано інструменти для активізації внутрішніх фінансових ресурсів населення та корпоративних структур, що знаходяться в тіньовому обороті, і коштів вивезених з України за кордон нелегальними шляхами, загальний обсяг яких за різними підрахунками

сягає близько 200 млрд дол. США.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ми глибоко переконані, що важливим напрямом подальших досліджень в інноваційно-інвестиційній сфері може стати розробка пропозицій щодо удосконалення інституційного та законодавчого забезпечення вітчизняного ринку довгострокових заощережень, що будуть використовуватись для здійснення технологічного переоснащення національної економіки.

Література:

1. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" в редакції від 01.01.09 р № 433-ХV.
2. Указ Президента України "Про стратегію національної безпеки України" від 12.02.07 р. № 105/2007.
3. Втеча капіталу з Української економіки: аналіз та оцінка за даними платіжного балансу / С. Шумська // Економічна теорія. — 2008. — № 4. — С. 56—77.
4. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності: стат. Збірник / Державний комітет статистики України — К.: Держкомстат України, 2008. — 56 с.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Збірник стат. [2007] / Державний комітет статистики України — К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2008. — 361 с.
6. Державне агентство з інвестицій та інновацій: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>
7. Державний комітет статистики України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Матеріали Парламентських слухань "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" 17.06.2009 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/index.htm.
9. Міжнародні науково-технічні зв'язки: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bookz.com.ua/3/7.htm>.
10. Національний банк України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 06.07.2009 р.